

FOLKLORNO KAZALIŠTE U JUŽNOM DIJELU HRVATSKOG ZAGORJA

Gdje god se čovjek ili više ljudi oblači, maskira, mijenja glas i sadržaj govora u namjeri da predstavlja nešto drugo nego što je sam prirodno, tu se radi o kazalištu ili predstavi, šali, komediji i paradi, kako to kažu Zagorci. U tom kazalištu folklorno ili tradicionalno otkriva se onda kad neka scensko-dramska pojava u određene dane ili prigode prenosi riječju i pokretom sadržaj koji izvire iz anonimnog stvaralaštva. Pri prenošenju predaje neminovno dolazi do promjena uvjetovanih zaborom ili stvaralačkom nadopunom, te su posljedice toga mnogobrojne varijante oblika i teksta primarnog motiva. Po selima Hrvatskog zagorja sačuvani su različiti oblici i tekstovi scensko-dramskog stvaralaštva.

Građu folklornog kazališta u Hrvatskom zagorju sabirao sam više godina (1965. i 1969—1972), većinom na terenu od Gornje Stubice do Bredovca, poznatom kao žarišno područje seljačke bune 1573. Građa što sam je sabrao čuva se u Institutu za narodnu umjetnost u Zagrebu.¹ To su ove rukopisne zbirke:

- I. Folklorna građa iz Stubice, 1965, sign. 756.
- II. Pokladni običaji Gornje i Donje Bistre, Oroslavlja i Jakovlja, 1969—1971, sign. 858.
- III. Folklorna građa Hrvatskog zagorja, I, 1969, sign. 859.
- IV. Folklorna građa Hrvatskog zagorja, II, 1970, sign. 879.

Stjecajem okolnosti skupljao sam spomenutu građu još u nekoliko navrata. Tu sam građu djelomično ustupio Institutu. Nalazi se među dokumentacijom pripremljenom za scenarij filma o seljačkoj buni (ormar XI A). Ostali zapisi su u mojim radnim bilježnicama.

Za ovu raspravu koristio sam se i građom Divne Zečević i Zorice Rajković, s kojima sam boravio na terenu 1969. i 1972.

¹ Na temelju kazivanja što sam ih sabrao o seljačkoj buni 1573. i kmetstvu napisao sam referat *Seljačka buna 1573. godine u narodnoj tradiciji*. Pročitao je 8. veljače 1973. u Stubičkim Toplicama na Znanstvenom skupu o seljačkim bunama s osobitim obzirom na hrvatsko-slovensku seljačku bunu 1573. god.

Citate i građu iz mojih svezaka označujem rimskim brojem gore navedenih svezaka i brojem stranice dotičnog sveska na kojoj se nalazi podatak.

Građa o folklornom kazalištu u Hrvatskom zagorju bilježena je prema kazivanju izvođača i gledalaca tog kazališta. Jedino je pokladna igra »Prodavanje konja« u Gornjoj Bistri snimljena 1972. godine na magnetofon i fotografirana prema izvođenju na seoskom raskršću. Drvena glava »Konja« otkupljena je od vlasnika F. Škrlina iz Gornje Bistre za potrebe Etnografskog muzeja u Zagrebu. Iste godine fotografirane su i pojedine maškare za vrijeme ophoda po selu. Pri sabiranju građe iskazi kazivača djelomično su rukom bilježeni, a djelomično su kazivanja snimljena na magnetofon u Gornjoj Bistri i Donjoj Bistri (Poljanica), Oroslavlju, Jakovlju i Kraljevu Vrhu. Usput su po selima skupljene fotografije pokladnih maškara i svatova, koje su presnimljene i pohranjene u fototeci INU u Zagrebu.

DOKUMENTI I LITERATURA

Život zagorskih seljaka odražava se i u njihovu kazališnom folkloru. Budući da su ispitivanja u Hrvatskom zagorju vršena s osobitim obzirom na davnu seljačku bunu i višestoljetno kmetovanje, postavlja se pitanje da li su se buna i kmetstvo odrazili u dramskom narodnom stvaralaštvu? O Gupčevoj buni nije zabilježen nijedan narodni dramski tekst, ali su odnosi u feudalnom poretku prikazani u svadbenoj igri »grofija«, gdje su nastupali »grof, grofica i kmetovi« (IV, 31). Ova igra potječe iz vremena između dva svjetska rata. U istom razdoblju maškare su za vrijeme poklada u okolici Donje Stubice i Krapine karikirale osobe iz povlaštenog sloja, razne zagorske grofove i barune (IV, 33 i 37). U naše dane zabilježen je podatak da je u okolici Donje Stubice u svadbenom ceremonijalu jedna zdravica počinjala riječima: »U ime kralja Matijaša.«²

Podatke o nekim zagorskim narodnim scenskim igrama donosi literatura tek u drugoj polovici XIX stoljeća. V. Bogišić u *Zborniku sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* u opisu svadbe u Stubici spominje

² Divna Zečević, *Usmeno pripovijedanje u selima Hrvatskog zagorja 1969—1972*, rkp. INU.

Zbog kvara na magnetofonu prilikom snimanja ne razabire se dalji tekst zdravice, pa se ne može za sada utvrditi tko bi u toj zdravici bio »kralj Matijaš«. Neki dokumenti iz vremena bune 1573. i jedan vinski običaj iz 1713. u Donjoj Stubici upućuju na to da su seljačkog vođu Gupca nazivali »Gubec kralj« ili »car Matija Gubec«. Prema tome, moglo bi se pretpostaviti da se u spomenutoj stubičkoj zdravici misli na »kralja Matijaša Gupca«, kao i u jednom pitanju Ljudevita Gaja, koga su zanimala predaje o kralju Matijašu iz Stubice. (Vidi knjigu: N. Bonifačić Rožin, Gajuša, Zagreb, 1973, str. 9, 57, 69, 77).

Poznata je tradicija o krunjenju Matije Gupca u Gornjoj Stubici pod lipom, kao i fragment kazivanja o duhu Matije Gupca koji će se vratiti da oslobodi narod od tlake (Stubičke Toplice). O Matiji Gupcu pripovijedala je jedna starica u Reki kod Jastrebarskog da negdje živ ide oko stola. Ovo je fragment predaje o dobrom kralju (nekad je to kralj Matija Korvin), kojem se brada vije oko stola. (Vidi članak: N. Bonifačić Rožin, *Legenda o kralju Matijašu*, »Kaj«, 1973, br. 7).

prvi put zagorske maškare kratkom napomenom »kasno večerom dogju i maškare, te načnu plesati«. ³ Za svatskog starješinu kaže »on mora da je od boljih ljudi, pametan, razgovoran, mudar i da zna šalu počet, svega toga mora da je u njega puna glava i torba«. Opaska da starješina mora »da zna šalu počet« ukazuje na ovog svata kao na važnog glumca i vodi- telja dramski komponiranog svadbenog ceremonijala.

Sl. 1 Maškara s križem na košulji, Gornja Bistra. Snimila Z. Rajković, 1972. Fototeka INU, br. 6032.

Više je o scensko-dramskim sadržajima zagorske svadbe (u Loboru) pisao Josip Kotarski u »Zborniku za narodni život i običaje«. U poglavlju *Ženidba*⁴ opisuje dolazak svatova po mladenku, koju zovu »serna« a njezinu kuću »zverinjak«. Poslije vjenčanja svatovi se vrte mladenkinoj kući, puste mladence u kuću, a ostali svatovi s muzikašima ostanu vani. Sad započne razgovor kroz pritvorena vrata između starješine u kući i

³ Valtazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena*, Zagreb 1874, str. 230

⁴ Josip Kotarski, *Lobor*, »Zbornik za narodni život i običaje«, knj. 21 (2), Zagreb 1917, str. 206—211. O glavi »gomile« piše: »U plaftu se nagnjete slame i načini spodob a glave konjske.«

djevera vani. Razvija se pravi dramski dijalog, čiji je sadržaj karakterističan u sličnim prigodama i drugdje po Hrvatskoj. Starješina pita tko su, a djever za svatove kaže da su njegova vojska, pozdravlja sve ukućane i pita: »Je li bi slobodno prijel za vašu srebrnu kvačicu? Ako ne srebrna, bar je za srebre kuplena.« Starješina na to svatove pušta u kuću. Kotarski navodi scene na svadbenoj večeri. Prvi uvečer dolaze u svadbenu kuću »tancoši«, mladići obučeni u ženska odijela, s rupcem na glavi. Oni zaplešu i otiđu. U noći, da prikrate vrijeme, svatovi pripovijedaju šale i pitaju zagonetke. Pojavi se među njima »gomila«, maškara koja prikazuje konja. Jedan igrač pokriven je plahom, a glavu konja drži pred sobom. Učinjena je od platnene vrećice ispunjene slamom. Ovu »gomilu« dovede drugi igrač. Konj skače i plaši djecu. U mladenčevoj kući svatovi izvode razne »parade«, npr. idu »pogačicu vleč«. Kotarski je opisao i »momačke i djevojačke zabave«. U nekima od njih javljaju se dramski elementi (dijalog). Djeca igraju »svatove« i dijaloški »šišmiša« s ustaljenim tekstom.

Opisujući život i običaje Samobora, Milan Lang je u »Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena« donio podatke o svadbenim scenama i dramskim igrama, o ophodima uz vjerske blagdane.⁵ Ove igre i ophodi često se podudaraju sa sličnima u Hrvatskom zagorju.

Lang u opisu svadbe donosi prizor pred mladenkinom kućom, kad svatovi traže mladenku. Iz kuće im najprije dovedu djevojke i žene, a tek treći put dovedu mladenku već spremljenu za vjenčanje. Lang spominje i prizor pred vratima kad se svatovi s mladenkom vraćaju njenoj kući nakon vjenčanja u crkvi. Svatovi se predstave kao putnici, mole da ih prime u kuću. U šaljivim razgovorima između ukućana i svatova naziru se elementi dramskog dijaloga.

Na svadbi, poslije jela, svatovi se zabavljaju. Kada skupljaju darove za kuharicu, jedan svat obuče kaput naopako, stavi na glavu šešir s kokošjim perom i drži u ruci lopatu. S njim je kuharica, ovita velikim rupcem, u ruci drži veliku »šeflu«. Oni predstavljaju »boke« Janeza i šepavu Suzanu — Kranjce, muža i ženu. Idu po svijetu »peklat«. Domaćinu pokažu »pasoš«, skupljaju pomoć — darove za kuharicu. Lang primjećuje: »Gdjegod to pregovaranje potraje i dulje, te bude mnogo šale i smijeha, ako su 'domaći' i 'Janež' od prirode šaljivdžije.« Poslije »peklarov« pojave se na svadbi dva svata maskirani kao Kranjci, trgovci vinom. Varijanta njihove igre izvodi se i na svadbama po Hrvatskom zagorju. Ako je svadba u pokladno doba, dođu u svadbenu kuću i vanjske maškare, koje zaplešu i otiđu.

Od ophoda uz vjerske blagdane spominje Lang »krabulju s dugom sijedom bradom« koja predstavlja svetog Nikolu, biskupa s mitrom, obučenog u bjelinu. S Nikolom je igrač (vrag), koji je obukao preokrenutu bundu s crnim krznom, na glavi ima masku s dugim isplaženim jezikom i rogovima. Na leđima nosi koš, a u rukama lance i zvonce. Ovakav sv. Nikola s vragom obilazio je i po Hrvatskom zagorju.

Noću na Badnjak idu po mjestu betlehemari »s Betlehemom«, škri-njicom u kojoj su jaslice. Oni u kući pjevaju božićne pjesme i dobiju da-

⁵ Milan Lang, *Samobor*, »Zbornik za narodni život i običaje«, knj. 18(1), 1913, str. 68—72. (Fašnik), str. 87. (Sv. Mikula), str. 88—90. (Betlehemari i Zvezdari), str. 113—120. (Svadba), str. 241—270. (Dječje igre).

rove. Od Nove godine do Tri kralja idu po mjestu noću »zvezdari« sa zvijezdom učinjenom pomoću oboda od rešeta. Budu trojica, obuku se na dan Tri kralja kao kraljevi (domaće bijelo odijelo i krune na glavi od papira), nose zvijezdu. Jedan od njih, Gašpar kralj, ima crno lice. Svi zajedno pjevaju božićne pjesme i pjesme o trima kraljevima, skupljaju darove od kuće do kuće. Veoma su slični »zvezdarima« po Hrvatskom zagorju. Lang opisuje i dječje igre; među njima su za našu temu značajne one što imaju ustaljeni tekst dijaloga, kao: »šišmiš«, »farbice«, »škarice brusit« itd.

Slavka Brolich opisala je svadbene običaje i neke dramske prizore⁶ u Budinščini. Svatovi, kada dolaze po mladenku, traže »srnu« i pokažu »japici pasoš«. Kada dođu pred mladoženjinu kuću, nađu vrata zatvorena. Predstave se kao putnici i traže prenoćište. Na svadbu dolaze seoski mladići »preobučeni i maskirani«. Muzikanti, »veselniki«, na svadbi poslije jela zabavljaju svatove, postavljaju pitanja i zagonetke i zbijaju šale. Kad se kupe darovi, dođe muzikant prerušen u Židova ili mešetara. Lice ima namazano čađom ili pobijeljeno brašnom, a odjeven je u dronjke. On otvara trgovinu među svatovima, i pomoću nje skuplja darove za mladence: na tanjuru nudi jabuku, a svatovi mu daju sitan novac. Na kraju trgovanja Židov se zbog dara svadi s djeverom. Ovdje se već radi o izrazitijem dramskom prizoru.

Antun Kozina u članku *Svadbene običaji u Hrvatskom zagorju*⁷ zapaža u selima oko Krapine »neke sličnosti u obavljanju klasičnih obreda i izvođenju svadbenog ceremonijala«. Ističe ulogu »devera«, stoloravnatelja, koji drži govor svatovima prije odlaska po mladenku. Spominje prizor pred kućnim vratima kad svatovi putnici traže dozvolu da mogu ući u kuću i traže »izgubljenu ovčicu«. Ova svadbena predstava okupi pred kućom susjede, koje zanima »što će se govoriti i učiniti«. Navečer dolazi na svadbu grupa »maškurov«. Obučeni su u razne kostime i uniforme, imaju maske. Žene se većinom obuku u muška odijela, a muškarci u ženska. Maškare iskrive govor, prave šale, poskakuju i zadirkuju djevojke i mlade žene koje su izvan svadbenog stola.

Navedena literatura dovoljno ilustrira da se zagorski folklor nije posebno istraživao sa scensko-dramskog aspekta. Iako se u Hrvatskom zagorju stari običaji sada naglo napuštaju, ili se mijenjaju da bi se donekle održali, ipak naša sabrana građa o folklornom kazalištu omogućuje raspravu o dramskom stvaralaštvu hrvatskih zagorskih seljaka.

PREGLED GRAĐE

Radi potpunijeg pregleda sabrana građa svrstana je u ovoj raspravi prema prigodi i vremenu kad se folklorno kazalište pojavljuje u Hrvatskom zagorju.

⁶ Slavka Brolich, *Svadbene običaji u Budinščini*, »Etnografska istraživanja i građa«, II, Zagreb 1940, str. 143—154.

⁷ Antun Kozina, *Svadbene običaji u Hrvatskom zagorju*, »Hrvatsko zagorje«, god. II, br. 1—3, Krapina 1970, str. 37—53.

Podjela građe:

1. Prigodne dramske scene:
 - a) Igre mladeži na radnim večernjim sastancima
 - b) Igre na svadbi (maškare, svatovi i muzikaši)
2. Dramske scene u sklopu godišnjih običaja:
 - a) Ophodi uz vjerske blagdane
 - b) Pokladne maškare i njihove igre.

1. Prigodne dramske scene

Prigodom »lupitve«, komušanja kukuruza i za vrijeme svadbe pojedinci se maskiraju da bi izveli razne »parade« ili komedije. Radni sastanak, kao što je »lupitva«, okupi uvečer u seljačkoj kući veći broj ljudi, starijih i mlađih. Svi oni pomažu domaćinu pri komušanju kukuruza, ali je to ujedno prilika mladićima i djevojkama da se vide i bolje upoznaju. Dok se komuša kukuruz, zbijaju se šale, zapjeva se i zaigra. Osobito mladići nastoje da pokažu kako su sposobni u radu i šalama. Na »lupitvi« i sličnim sastancima gdje se okuplja mladež, iskušava se pamet i snalažljivost nekog novajlije među mladićima. Budući da su ovakvi sastanci mladeži svojevrstne predigre ženidbama, razmotrit ćemo najprije igre na tim sastancima da vidimo što se scensko-dramski stvaralo na temu do zrelosti mladeži.

a) Igre mladeži na radnim večernjim sastancima

Igre kojima se iskušavaju »dečki« izvode se na paši među pastiri- ma i na večernjim sastancima, na koje dođe kakva grupa mladića da joj prođe vrijeme uz rad (komušanje) i šale.

U okolini Gornje Stubice pastiri na paši u jesen peku na vatri kuku- ruze i kestene. Tom prilikom imaju običaj da dvojica »podjaruju vatru«. Svaki sa svoje strane puše u vatru da bolje gori. Obojica govore: »Odi tam dim!« Pri tom puhanju u vatru odrasliji pastir, koji već ima iskustva u igrama, puše u vatru kako vjetar puše, tako da onom drugom, neukom, dim ide u oči, pa ga peku. Zbog ovog izigravanja znade doći do smijeha i svađe među »dečkima«.

U okolici Koprivnice — slično kao i u Hrvatskom zagorju — djeca pastiri također tjeraju dim s vatre na protivnu stranu i pjevaju pjes- micu: »Nejdi sim, nejdi sim, tam dim, tam je put u Varaždin, tam su ti kolčeca i pečena jajčeca.«⁸

Ova igra s dimom na jesenskoj paši još je daleko od kazališta, ali namjera da se izigra mlađi i neupućeni u igru već sadrži mogućnost dija- loga. Ako dođe do svađe među puhaćima, to one druge pastire uz vatru osobito zabavlja.

U selu Brezje kod Gornje Stubice — prema predaji rodnom selu Matije Gupca — još sada mladići u jesensko doba običavaju »bućom« u

⁸ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Zagreb 1963, str. 330.

kojoj gori svjećica noću plašiti prolaznike na putu, najviše djecu i ženske osobe. Obično izaberu veliku dozrelu »buču«, pa na njoj izrežu otvore »za oči i usta« da izgleda kao čovječje lice. U ovako priređenu »buču« stave na dno svjećicu, koju u mraku zapale. Postave je na plot uz put kojim ljudi noću prolaze. Na osamljenog prolaznika ovako osvijetljena »buča« u tamnoj noći sablasno djeluje. Ta »smrt« uplaši mnoge praznovjerne žene i djecu, što mladiće skrivene negdje u blizini plota vrlo zabavlja. U ovoj situaciji »buča-smrt« djeluje kao neki rekvizit u kazalištu lutaka.

Prednji dio »buče«, koji ima otvore za oči i usta, upotrebljavali su ponekad kao masku kad su išli u maškare.

»Lupitva« je mladeži prilika da se šali. Odrasliji mladići iskoriste priliku da »zafrknu« mlade, osobito one koji su početnici u njihovim igrama. Na »lupitvu« u selo Brezje dođu mladići i iz susjednih sela jer im je to prilika da se vide s djevojkama.

U Gornjoj Bistri dok komušaju kukuruz mladići prave brkove od niti s kukuruznog klipa. Imitiraju, npr. gazdu kad naređuje da se radnicima donese vino. Običaj je, naime, da domaćin počasti moštom one koji mu pomažu na »lupitvi«. Ili se mladić s brcima približuje djevojačkim licima, pa one bježe od njega.

U Gornjoj Bistri na »lupitvi« mladež izvodi i razne komedije. Jednom su »prosidbu« izveli mladić i djevojka koji su se kasnije i vjenčali. Po običaju djevojka se obuče u muško odijelo, a mladić u žensko, pa razgovaraju kao da mladić prosi djevojku da mu bude žena.⁹

Ovdje je već na radnom večernjem sastanku došlo do kazališne scene. Tu su glumci (mladić i djevojka maskirani), koji razgovaraju (dijalog) o prosidbi i ženidbi (dramski motiv). Oko njih skupljeni seljaci čine kazališnu publiku. Ova dramska igra nema posebne pozornice ni inscenacije. Da se umjetnički prikaže prosidba — prema poznatom seoskom običaju — dosta je maskiranje i dijalog, koji se za vrijeme igre improvizira na temelju raspoloženja igrača i njihova poznavanja razgovora na tradicionalnim prosidbama.

Po selima u okolici Krapine mladići prave komedije »kad lupe kukuruz na jesen«. Prave »melin« ili netko »zvezde broji«. On mora vani u noći brojiti zvijezde, koje ne može prebrojiti. Onda se vrati i kaže: »Nisam mogao izbrojiti.« Zato dobije kaznu, tuku ga otraga. Nekog na kaznu osude tako da s njim »parper« tuku. »On sedi na podu, dvojica ga sa strane zgrabe, dižu i spuštaju i tako tučeju š njim parper.« S nekim neupućenim »dečkom« ili s umno zaostalim na večernjem sastanku izvode komediju »Je li bu voda došla na melin?«. On »mora rukav skinuti s kaputa i kroz njega gledati je li bu voda došla na melin. A oni (odrasliji mladići) mu ozgora izliju vodu, tak da ga celog polijeju« (IV, 3b).

Ove do danas sačuvane šaljive igre sadrže tragove inicijacije. Igra »melin«, već dramski zaokružena, došla je na »lupitvu« iz svadbenog repertoara.

⁹ Divna Zečević, *Usmeno pripovijedanje u selima Hrvatskog zagorja 1969—1972*, rkp. INU.

b) Igre na svadbi

Prigodom svadbe također djeluje folklorno kazalište. Sam svadbeni ceremonijal scenski je formiran, ali u svadbi, običaju s određenom funkcijom, vidljivo se ističe posebna svadbena dramatika, koja u svadbi postoji. Istina je da su svi scensko-dramski sadržaji primarno formirani radi potreba svadbe, ali što je više slabila njihova funkcija (apotropej, lustracija, magija, kult, inicijacija), postajala je jačom njihova forma ili kazališna zabava. U tom pogledu veoma je ilustrativna igra »svatovi« koju maškare izvode za vrijeme svadbe da zabave svatove, ali svadbenu povorku izvode i izvan svadbe za vrijeme poklada.

Prema funkciji kazališni prizori na svadbi veoma se razlikuju, ali se s obzirom na povezanost sa svadbenim ceremonijalom mogu podijeliti u dvije skupine:

svadbene dramske pojave,
svadbene dramske igre.

Svadbene dramske pojave karakterizira uska povezanost sa svadbenim ceremonijalom. One se izvode samo na svadbi, budući da su imale određenu ulogu, npr. da mladenku štite od uroka. Prizor kad svatovi dolaze po mladenku koju zovu ptica, ovca, srna, cvijet, poznat je po Zagorju, a i šire u Hrvatskoj u mnogim varijantama. Valvasor ga 1689. spominje među istarskim Hrvatima,¹⁰ a književno je najuspjeliji u igri (pojavi) »traženje utve zlatokrile« u Dubrovačkom primorju.¹¹ U Istri se još čuje tumačenje da svatovima dovode djevojke svatnice ili staru babu prije mladenke da bi na njih pali uroci. U Krušljevu Selu prava mlada je skrivena u drugoj sobi kad svatovi dolaze po nju. Bila bi nesreća da mladoženja prvi nju opazi. Skrivena, ona ga gleda »čez luknjicu i grozi mu se«, da bi bila jača u zajedničkom životu (IV, 13). Predodžba o zaštiti mladenke u igri »traženje srne« već je u Hrvatskom zagorju zaboravljena, pa se susjedi, okupljeni pred kućom, zanimaju samo da »čuju i vide« što će svatovi raditi i govoriti pred zatvorenim kućnim vratima. Njih zanima razgovor između svatova i domaćina. Što je on šaljiviji, smijeh publike je veći, a to je znak da je uspjeliji taj kazališni čin u kojem »putnici« traže »srnu«, a dovode im »lažnu mladu«. To je osoba maskirana kao stara žena, siromašno odjevena, koju obično glumi neki muškarac (Krušljevo Selo). U toj pojavi su formirani tek neki elementi drame: motiv (putnici, traže srnu) i dijalog (razgovor svatova i domaćina). Osim »lažne mlade«, koju predstavlja maškara, izrazitih glumaca još nema jer svatovi i domaćin »igraju« u svojim običnim svadbenim odijelima, ništa na njima ne pokazuje da su »putnici«.

Na svadbi je formiran scensko-dramski prizor »dar za kuharice« u Donjoj Bistri. Prizor počinje »pozdravljanjem Marije«. To je posebna pjesma koju muzika svira, a pjevaju svi svatovi. Poslije toga nazdravlja-

¹⁰ Nikola Bonifačić Rožin, *Svadbena igra »Traženje ptice« kod Valvasora i danas*, »Narodno stvaralaštvo-Folklor«, Beograd 1962. sv. 1. str. 27–31.

¹¹ Nikola Bonifačić Rožin, *Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju*, »Narodna umjetnost«, knj. 3, Zagreb 1964–1965, str. 39–74.

ju se nazdravice svecima crkava oko Donje Bistre. Na svadbi u Donjoj Bistri običaj je da se nazdravi i svetom Jurju, čija je crkva u Pušci. Nakon te zdravice kuharice čekaju svoj dar. To je ples koji je »svatski« dužan s njima otplesati. Do dramatskog prizora dolazi kad »svatski« zaboravi na ples s kuharicama i ne kupi ga za njih od svirača. One na to pokupe u kuhinji sve kosti i s ostacima jela nose ih, uvrijeđene, pred zaboravljivog svata (II, 19). U svadbenom ceremonijalu sama zdravica (na zagorskoj svadbi ima ih mnogo s punim čašama vina), kad je govori neki svat, djeluje dramski kao monolog glumca govornika, ali se ona sadržajem ne odvajava od svadbene funkcije, blagoslivljanja mladenaca.

Svadbene dramske igre izvode se uvečer, nakon svadbene gozbe. Dugo u noć traje svadbena svečanost, pa treba nečim zabaviti svatove — da ne bi zaspali, kažu Zagorci. Neke svadbene dramske igre izvode se pred mladencima, osobito one erotskog karaktera, u kojima se katkada pojave i falički detalji, koji govore o magijskim akcijama za plodnost mladenaca. Noću se među svatovima nastavljaju šale i igre, priče i poslovice, često lascivne i dvosmislene, i pošto su se mladenci povukli u svoju sobu.

Karakteristično je za ove svadbene dramske igre da nisu usko povezane samo sa svadbenim ceremonijalom, za razliku od svadbenih pojava. Neke od tih igara već se izvode i na večernjim sijelima (»melin, »mrtvac«, »konj«) i za vrijeme pokladnih ophoda (»svatovi«, »mrtvac«, »konj«).

Igrači na svadbenim dramskim igrama su maškare (koje dolaze izvana) i sudionici svadbe: svatovi kuharice i svirači.

Maškare već svojom neobičnom pojavom čine kazalište, ali sadržaj njihovih igara još nije dramski razrađen kao što su razrađene dramske igre svatova i svirača. Ove igre su već scensko-dramski cjelovite, samostalne tvorevine. Samu pojavu maškara na svadbi i o pokladama uvjetuju slične pobude. Značajno je i to da pokladne maškare dolaze na svadbu kad se ona priredi u pokladno vrijeme, a ponekad sudionici svadbe prenose neke svadbene igre u pokladnu povorku.

Maškare počnu dolaziti na svadbu oko 10 sati, poslije večere. Pred kućom se nađe više skupina maškara koje bi htjele pred mladence. Svi zajedno ne ulaze, nego čekaju jedni na druge.

Svaka skupina ima svoga »deda«, komandanta. On ima veliki stari šešir, štap ili staru sablju. Na svadbi maškare redovito zaplešu. Sviračima plaćaju »nofte« za ples.

U maškare ide tko hoće, muškarci i žene. Većinom su to rodbina i poznanici mladenaca, pretežno mlađi ljudi, koji žele vidjeti svadbu i piti. Maskirani su na razne načine: nekad ostanu u svojim odijelima, a samo na lice stave neku masku ili ocrne lice čađom, a često se muškarci oblače u ženska odijela, a ženske u muška. Svrha je maskiranja da ih na svadbi ne prepoznaju. U Brdovcu »canjke metnu na lice da se ne zna tko je«.

U Donjoj i Gornjoj Stubici nepozvani ne dolaze na svadbu. To je iz opreza svatova da nepoznate maškare ne bi »kakvo zlo napravile, rešavali osvete«. Neki se obuku kao cigani. »Ciganice« gataju svatovima.

U Jakovlju, Krušljevu Selu i Brezju dođu »maškare s pismom« na svadbu. To im je pasoš, koji od njih traži djever ili domaćin. Pismo je

obično duhovito sastavljeno, a i opsceno. Čita se naglas. Maškare napišu da su putnici izdaleka, vidjeli su svjetlo u kući, pa su došli da vide što se događa. Mole da im svirači zasviraju »prvu zabadava, a druge bi pošteno platili«. Dobiju dozvolu, pa zaplešu. Poslije plesa koji put prave šale i komedije. U okolini Krapine (Galovac) zgrabili bi djevojku, skinuli joj cipele i sakrili ih; prije odlaska ih vrate.

Maškare imaju torbe, koje nastoje napuniti mesom i kolačima (Krapina, Mihalekov Jarek IV, 34).

U Jakovlju dođu maškare »mladenci« u narodnoj nošnji na svadbu. Ponašaju se kao pravi mladenci. Diješe svatovima pogačice (kruh) napravljene od repe. Njihov deda (vođa) napravi zube od repe. U Jablanovcu također dođu »mačkuri« kao svatovi i diješe darove od repe.

I svatovi prirede »mladence« kad se pravi mladenci dignu od stola i izadu. Ovi svatovski mladenci sjednu za stol »pa djever pita hižnog starješinu koji su to ljudi, da to nisu njegovi pravi mladenci«. Pozdravljaju se i kucaju čašama, zaplešu i otiđu (IV, 3).

Osim što plešu i imitiraju prave mladence, maškare izvode ponekad i druge igre. Izvedu »porod«. Uz grbavog »dedu« bude žena u drugom stanju. U Jakovlju zovu je Mara. Glumi je muškarac. Jednom je ovaj pod košuljom imao živog pitomog zeca. Prikazali su kao da je porod težak, pa je došao doktor u bijelom i obavio operaciju. Imao je stara kliješta i noževe, koje je brusio. Zeca, kad se »rodio«, dali su Mari da ga doji.

U Jakovlju »baba« rodi bebu od krpa. U Oborovu je jednom rodila mačka omotanog »u canjke«. Pri porodu pomagala joj je babica. I u Zaprešiću »baba« rodi mačka na svadbi. U Krušlju Selu žena (preobučen muškarac) je »rađala« dvojke. Nekad na svadbi maškara samo jauče kao da će roditi, dadu joj piti, pa je iznesu.

U hrvatskom folkloru tema o djetetu, od začeca (lik noseće žene) do poroda i krštenja, dramski je obrađena.¹²

U Jakovlju, u Krušlju Selu i u Zaprešiću maškare na svadbu dovedu »medveda« u izokrenutoj bundi. Medvjed je u staroj odjeći, napunjenoj slamom (III, 1).

Kad se na svadbi izredaju sve grupe maškara, nastupaju sa svojim šalama kuharice i svatovi.

Kuharice se obuku u muška odijela. Poberu svatovima šešire, pa ih stave sebi na glavu. Prikazu se kao »stranjske«, slično maškarama donesu pismo, mole dozvolu da zaplešu.

U Zaprešiću se kuharica preobuče i prikaže kao da se opekla. Moli pomoć od svatova. To je »ubiranje kuhače« (III, 1). Svatovi često ulaze u igre kuharica i muzikanata. Svirači na svadbi izvode šale kad više ne mogu svirati maškarama i kuharicama.

Poznatije dramske igre koje izvode muzikanti na zagorskoj svadbi jesu »melin«, »prodaja vina«, »mrtvec«, »fotograf«, »brico«, »piljana«, »kobilica«, »bogec«, i druge, koje ćemo ovdje u glavnim crtama zabilježiti.

¹² Nikola Bonifačić Rožin, *Porodaj, kao motiv u narodnoj drami*, Rad XIII-og kongresa Saveza folklorista Jugoslavije u Dojranu 1966. godine, Skopje 1968, str. 385—390.

»Melin« se izvodi u Jakovlju, Kraljevu Vrhu, Zaprešiću, Jablanovcu, Gornjoj i Donjoj Bistri, Novakima, Kamenjaku — Stubičkim Toplicama, Krušljevu Selu, Brezju.

»Melin« je igra u kojoj sudjeluju predmet (mlin) i živi čovjek. Jedan igrač legne na klupu potrbuške. U rukama ima poklopce, koje drži pod klupom. Igrača i klupu pokriju plahtom. Između nogu igraču stave metlu, da strši uvis. Mlinar, drugi igrač, tu metlu vrti kad treba da mlin počne mljeti. Igrač na klupi tada s poklopcima lupa pod klupom »kak da melin ide«.

U Jakovlju na svadbi »mlinar« nosi brašno naokolo da pokaže svatovima kako je dobro samljeveno. Dok pokazuje brašno, puhne da ubijeli nekog svata. On prodaje mlin, pogađa se s kupcem.

U Zaprešiću jedan igrač leži na klupi, pokriven plahtom. Ispod klupa je »škaf« s lancima, kojima tresse igrač na klupi kad mlin radi. Kad treba mlin da počne raditi, onda mlinar onoga na klupi gurne štapom u stražnjicu. On »radi«, diže se i spušta s truhom na klupu i miješa lanac u škaflu. Pravi buku. Mlinar pita tko će mljeti. Ljudi (koje predstavljaju gosti) žele najprije vidjeti kako mlin melje. Mlinar im donese brašno: »Pogledajte kakvo je brašno, da li vam odgovara?« Oni: »Vrlo dobro.« Jedni druge praše brašnom. Jedan hoće da brašno pomiriše, drugi mu gurne nos u brašno. Ovak puhne, pa se ubijeli.

Na isti način inscenira se »melin« i u Međimurju¹³ (Macinec), a i u Brinju¹⁴ i u Graberju kod Petrinje.¹⁵

Svirači na svadbi redovito izvode igru »prodaja vina«. Prodaju više vrsta vina. Na tanjuru imaju čaše. U njima je voda do polovice, a na vrhu je »farbano vino, crveno«. Trgovac nudi vino domaćinu. Daje mu slamku da kuša vino. Pogađaju se. Prema pogodbi moraju svi svatovi na tanjur dati novac. Trgovac — svirač s tanjurom — skuplja novac, koji ostaje sviračima. Trgovci vinom poznati su na svadbi u Samoboru.

U Gornjoj Bistri bačvicu s vinom predstavljaju pomoću čovjeka: jedan svirač stavi na leđa »demižon s vinom«. Pokrije se kaputom. Od »demižona« ide »šlauf« pod odijelom u hlače sviračeve. Drugi svirač je trgovac vinom. Kad hoće da nekom pokaže kakvo vino prodaje, izvuče »šlauf« iz hlača onog drugog igrača i toči u čašu, pa je daje kupcu.

U Jakovlju isti čovjek je i trgovac vinom i posuda s vinom. On na leđima pod »kaputom« ima bocu s vinom. Boca je spojena sa »šlaufom«, koji trgovac provuče ispod odijela u hlače. Kad hoće natočiti vino u čašu, izvuče »šlauf« kroz otvor na hlačama i toči vino, što izaziva velik smijeh.

Na zagorskoj svadbi maskirani svatovi na »lojtrama« donesu »mrtvacu« među svatove.

U Kraljevu Vrhu svatovi nose »lojtre«, a mrtvacu predstavlja muzikaš. Za mrtvacem plaće žena, mlaskirana kao Ciganka: »Tko bu moje korito dubel?«. Mrtvacu ožive tako da ga pljusnu vodom.

¹³ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklor Međimurja*, 1957, rkp. INU 266, str. 31.

¹⁴ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa iz okolice Brinja i Josipdola*, 1955, rkp. INU 279, str. 13.

¹⁵ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa Petrinje i okolice*, 1960, rkp. INU 359, str. 75.

U Jakovlju ponekad donesu na »lojtrama« pokrivenog mrtvacu. Ispod pokrivača ima bocu, štapić ili klip kukuruza. Dok pop nad njim moli, mrtvac diže klipom pokrivač, »kak da je to njegova stvar«, što izaziva smijeh (IV, 10).

U istom mjestu znadu drugom prilikom izvesti potpuniju dramu s mrtvacem. Najprije jedan živi čovjek dođe među svatove i glumi bolesnika. Viče, sve ga boli, traži doktora. Dođe doktor i pregleda mu srce, pluća, mjeri mu tlak. Doktor otiđe, a bolesniku je sve teže, napokon umre. Nastane plač, žena i rodbina plaču. Zatim se priredi sprovod. Mrtvacu stave na »lojtre«, pokriju ga, donesu križ. Dođe pop u ženskoj bijeloj haljini mjesto košulje. Naprave mu kapu od tri roga. Pop čita iz molitvenika, »šprica mrtvacu i sprovod krene«. Nosači na kraju okrenu mrtvacu i »strusiju s lojtre na pod« (IV, 1 i 2). U Graberju (okolina Petrinje)¹⁶ i u Slavoniji (Beravci) također na svadbi izvode »mrtvacu«.¹⁷

Na svadbi predstavljaju »fotografa«. U Kraljevu Vrhu kao fotografski aparat služi živi čovjek. On se sagne, pokriven crnom krpom. Fotograf kaže da je došao iz Zagreba. Pita hoće li se tko fotografirati.

U Jakovlju fotografu kokoš služi kao aparat. Kad fotografira nekoga, okrene kokoš i, digne joj rep. Fotograf ima ruke namazane čađom. Kad namješta glavu čovjeku kojeg će fotografirati, zamaže mu lice. Zatim ga fotografira, pa mu pokaže ogledalo da vidi svoju sliku, a gledaoci se smiju. Slično izvode u Krušljevu Selu i Zaprešiću, gdje čovjek služi kao fotoaparat. U Međimurju (Gornji Mihaljevec) također fotografski aparat prikazuju sa živim čovjekom.¹⁸ U Blatu kod Zagreba za aparat služi kišobran.

Na svadbi izvode i »bricu«. U Zaprešiću pudraju brašnom obrijanog čovjeka, a briju kuhačom. U Jakovlju ga mažu jajetom, a briju trijeskom. Brašno služi kao puder, ali čovjeka namažu i čađom.

U Gornjoj Bistri brico napravi sapunicu s brašnom, pa ono što obrije »štilom od žlice« stavlja u usta čovjeku kojeg brije.

U Kraljevu Vrhu brico brije drvom, maže vrhnjem, mlijekom i vinom. Kazivač priča da je čuo pripovijedati kako je brico u igri »zaklao onoga koga je bril«, no on to nije vidio (IV, 3).

Brijanje drvom, ubojstvo i oživljavanje mladića u okolici Ogulina¹⁹ opisao je Juraj Božičević. Brijanje na svadbi prikazao je F. Novosel u dramtizaciji *Prigorske svadbe*.²⁰

U Krušljevu Selu prikazivali su »težake na tra(v)niku«. Igrači kroz prozor kuće u kojoj se održava svadba gurnu »žrt«. To je dugo drvo kojim se na vozu pritišće sijeno da ne pada. Kad je žrt u kući, dođu maškare, kao da su težaci. Sjedaju na žrt i piju kuhano vino, koje naručuju da im se skuha: »Trebamo nekaj jakšega popiti da moremo dalje delat.« Kuha-

¹⁶ Isto, str. 25.

¹⁷ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa iz Slavonije*, I, 1957, rkp. INU, 282, str. 2 i 9.

¹⁸ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklor Međimurja*, 1957, rkp. INU 266, str. 39.

¹⁹ Juraj Božičević, *Dječje igre (Sušnjevo Selo i Čakovec)*, »Zbornik za narodni život i običaje«, knj. XX, Zagreb 1915, str. 135.

²⁰ Franjo Novosel *Prigorska svadba*, Zagreb 1926, str. 55—57.

rice skuhaju i donesu vino. Težaci nazdravljaju i plešu s kuharicom. Dok piju, pjevaju kao kosci:

Stari deda travu kosi,
a baba mu vodu nosi.

Kad se dignu da otiđu, povuku žrt opet kroz prozor (IV, 17).

Kod dvorca Golubovca u selu Ruševcu prikazivali su na svadbi grofa i kmetove. Grofa je igrao Dragutin Feitner, rezbar, a groficu Franjo Hurljak. Igrali su »grofiju« (IV, 31).

Na svadbi su igrali i »piljanu«: prikazivali su radnike koji su »pilili rahlin«. Gazda se ljuti na njih, da je htio ljepše daske. Posvade se i potuku »tak da se sve to — piljana — srušilo«. Ručnu »piljanu« naprave od dvije stolice na koje stave »purek« — trupac koji pile. Jedan pilar se digne na trupac i drži pilu gore, a na tlu leži drugi pilar i poteže pilu dolje (IV, 49).

Na Kamenjaku — priča Vrančić — izvodili su na svadbi »semen«. Prikazivali su prodavanje bika na sajmu. Jedan je čovjek bio maskiran kao »bik«. Kupac bi rekao: »Moram ga otpeljati šlaprki zatući«. (IV, 49).

U Zaprešiću je kazivač Juraj Tkalčić pričao da je vidio na svadbi kako su Zagorci napravili kravu i »prodali« je svatovima da je ovi ubiju i imaju mesa. Jedan igrač išao je »po četvero« sagnut, na rukama i nogama. Pokrili su ga plahatom. Gore na glavi imao je lonac ili »rajnglu«. Drugi igrač »dopelja« ovu kravu na lancu u kuću. Pogađaju se. Kad se pogode, »trebalo je kravu vubiti i kožu oderati«. Jedan uzme sjekiru i udari kravu po glavi, po onom loncu na glavi. Krava se sruši, omotaju je u plahtu i odvuku van (III, 8). U Horvatima (predgrađe Zagreba) također je lonac služio kao glava krave koju su »tržili« i ubili na svadbi.²¹ (U Brinju naprave od lonca glavu konju, pa ga prodaju.)

U ovoj svadbenoj igri dramski dijalog nastaje u prizoru pogađanja između vlasnika i kupca. Samo pogađanje poznato je seljacima iz života, pa u igri ponavljaju (lupaju rukama) što su vidjeli ili sami radili na sajmu. Zato su ovi dijalozi glumački veoma živi i uspjeti.

Na svadbi u Pluski i okolici pojavljivala se »kobila«, kojoj su igrači dali ime Riđa. Kobila je imala drvenu glavu, mogla je otvarati i zatvarati usta. Pratioci Riđe predstavljaju se kao »putni ljudi« koji se vraćaju sa sajma u Krapini. Oni kao i maškare s djedom plate ples i, kada otplešu, odlaze s kobilom Riđom.²²

U Pluski su muzikanti sa svatovima izvodili »bokca«, igru već posve dramski formiranu. Jedan se igrač maskirao kao »bogec«, imao je zube od repe. Njega svatovi i muzikanti uhvate kao lopova. Vuku ga, hoće da ga kazne. Bogec se brani, psuje i tumači da je siromah i da prosjači da bi preživio. Ali mu ljudi ne vjeruju. Uzmu »štrik« od domaćina i vežu siromaha da ga objese na stablu. Ali on ipak uspije pobjeći.²³

²¹ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Zagreb 1963, str. 116.

²² Nikola Bonifačić Rožin, radna bilježnica.

²³ Isto.

U ovoj dramskoj igri dodirnuti je socijalna tema: siromah čovjek svakome je sumnjiv. Progone ga gazde koji čuvaju svoju imovinu.

U Krušljevu Selu došla je s maškarama na svadbu »žena s muškarcem na leđima«. Dok ona s njim na leđima pleše, on malouman klepeće: »Moja mama mene nosi!« (IV, 18).

Ovo izvodi jedan igrač sa slamnatom lutkom. Igrač ima na glavi »škrlak«. Od pojasa na gore ispred sebe priveže lutku napravljenu kao žena, okrenutu prema tlu. Od pojasa na dolje igrač ima na sebi žensku suknju, koja izgleda kao dio žene lutke, sagnute prema zemlji. Odostrag igrač priveže za pojas hlače ispunjene slamom, na dnu su im stare cipele. Hlače lomataju, tako da izgleda kao da se živi čovjek digao na leđa sagnutoj ženi.

Slična žena s čovjekom na leđima išla je nekad u pokladnoj povorci u Orosavlju. U Hrvatskoj je poznata od Međimurja do Metkovića i do Konavala.²⁴ Baba s mužem na leđima poznata je i Hrvatima Šokcima u Bačkom Bregu.²⁵

2. *Dramske scene u sklopu godišnjih običaja*

Na određene datume u godini javljaju se narodni glumci sa svojim igrama. Danas se te igre izvode za zabavu, ali analiza otkriva u njima relikte različitih vjerovanja. Zaslužuje pažnju i izjava jedne starice u Brezju. Ona veli kako se mladići maskiraju o pokladama da bi uvečer mogli doći u kuće gdje su djevojke, a djevojke znatiželjno skidaju maškarama maske da vide tko ih je posjetio (IV, 25).

I ophodi koje potiču katolički vjerski motivi pokazuju osobitu brigu za blagostanje. Čestitari o Božiću i Novoj godini govore tekstove kojima se bližnjima želi svakog blaga: »puričev, praščičev . . . zdravlje i duše zveličenje«. Na Nikolinje djeci se uz darove daju savjeti da mole i da budu dobri, a Lucija djevojčicama kaže da budu marljive.

a) *Ophodi uz vjerske blagdane*

Sveti Nikola i krampus. Javljaju se u Donjoj Bistri uoči Nikolinja (6. XII). Sveti Nikola je obučen u bijelo. Prije je imao bradu od povjesma, sada od pamuka. Ima biskupsku kapu, nosi pozlaćen štap s križem na vrhu. Djeci dijeli bombone ako znadu izmoliti očenaš. Krampus ima na licu crnu »lafru« s crvenim isplaženim jezikom. Ima rogove. U crnom je, poderanom odijelu. Nosi koš i u njemu lance.

Sad se rjeđe javljaju, ali djeca još uvijek stavljaju noću uoči Nikolinja čizme i cipele na prozor očekujući darove (IV, 26).

Po Bistranjskoj Poljanici i okolici na »Mikulinje« idu po selu »sveti Mikula i krampus«. Sv. Nikola ima na sebi bijelu plahtu, na glavi »špi-

²⁴ Nikola Bonifačić Rožin, *Pokladne maškare u Konavlima*, »Narodna umjetnost«, knj. 4, Zagreb 1966, str. 160.

²⁵ Nikola Bonifačić Rožin, *Folklorna građa iz Bačkog Brega*, 1962, rkp. INU 388, str. 14.

časti škrnic« i križ na njemu, u ruci drži veliki štap, po licu se namaže brašnom, izgleda kao biskup. On djeci nosi darove. Krampus se namaže po licu crnom i crvenom bojom. Na glavi ima »črlenu« kapu, nosi koš i vile, te plaši djecu.

Kada dođu u kuću, djeca mole molitve. Ako dobro mole, sveti Nikola im daje darove, bombone; ako ne znaju moliti, krampus ih plaši da će ih »v koš deti i odnesti u pekel« (III, 14).

U Gornjoj Bistri također se javljaju sv. Nikola i krampus, isto tako i u Zaprešiću i Krušljevu Selu.

Iako scenski zanimljivi, sv. Nikola i krampus nemaju izrađen dramski dijalog. Njihova je pojava odgojna, pa im razgovor teče s djecom u obliku pitanja o molitvi i odgovora.

Lucija. U Krušljevu Selu roditelji su djecu plašili Lucijom: »Tu vam je Lucija, tam v šume bum te dal Luciji.« Na dan sv. Lucije (13. XII) obično bi se neka žena ružno obukla. I glavu je pokrila starom maramom. U ruci nosi batinu. Lice ne premazuje bojama, samo govori izmijenjenim glasom. Išla je uvečer po kućama. Kad bi je djeca opazila, vikala bi u strahu: »Idi Lucija!« Ona je u kući ženskoj djeci govorila: »Budite dobri, slušajte, ne idite na cestu, ne idite u vodu.« Darove nije dijelila. Lucija je prestala obilaziti (IV, 13).

Lucija je poznata Hrvatima (katolicima) u Slavoniji (Voćin, Čačinci),²⁶ u Međimurju (Prelog) i drugdje, kao i baranjskim Hrvatima Šokcima. U selu Sumarini mladi muškarac nagaravi lice i maskira se u babu. Ide po kućama, nosi žar u posudi, djevojčice mu moraju pokazati što su naprele, inače će im baba Luca pržiti prste.²⁷

Do danas je još donekle sačuvan ophod triju kraljeva sa zvijezdom. Po toj zvijezdi ophode u Zagorju zovu i *zvezdari*. Zvijezdu načine pomoću obruča od rešeta. Nose je na štapu. Idu po kućama, pjevaju svoju prigodnu pjesmu:

O sveta tri kralja,
o blažen vaš dan,
kad sveti kralj mladi
bil s neba poslan.

Dobivali su darove. U Brdovcu su tri kralja na glavi nosila krune. U Kraljevu Vrhju tri kralja napravila su zvijezdu od sita u kojem su bile smještene tri male lutke, što su predstavljale tri kralja. Oni bi išli danju. Pred kućom bi najprije zapjevali, a onda bi ušli u kuću i dobili dar.

Tri kralja se spominju kao ophodari u Krušljevu Selu (u običnim odijelima). Dobivali bi novac i povjesmo. U Brezju bi išli noću, uoči dana triju kraljeva. U obruču od sita imali su zvijezdu, a i oko obruča bila je napravljena zvijezda od papira. Pjevali su:

²⁶ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodne drame (Voćin i Čačinci)*, 1960, rkp. INU 361, str. 31.

²⁷ Mirjana Kozmar, *Sumarina u Baranji*, rkp. Odbora za narodni život i običaje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1959, sign. NZ 90.

O sveta tri kralja,
o blažen vaš dan,
o sveta zvezdica ka svijeti nam (IV, 25).

U bistranjskom kraju na dan triju kraljeva idu škropci: svećenik, zvonar i orguljaš, i škrope po kućama. Mole i dobivaju novac.

Tri kralja u šali znadu zapjevati:

Na tom mladom letu
mi molimo,
daj nam Bog zdravlje,
k tomu veselje,
tri polića vina,
liter rakije.

Tri kralja obilazila su po Donjoj Bistri sa zvijezdom od papira (bez oboda od rešeta). Bili su obučeni kao kraljevi, s kapama od papira. I u Kamenjaku znadu za tri kralja sa zvijezdom od kartona; obučeni su kao kraljevi. U Krapini su trojica dječaka išla obučena kao kraljevi. Pratio bi ih jedan nastavnik u civilu da ih zaštiti od napadača.

U igri triju kraljeva pojavljuju se tri izrazita glumca, koji pjesmom što je zajednički pjevaju sličje dramskom zboru. Zanimljiva je pojava lutaka u rešetima. One se ne pomiču, kao ni lutke u jaslicama betlehemara.

Još jedna grupa ophodara nosila je malu pozornicu u ophodu. Na Svijećnicu u Zaprešiću nosili su ophodari mali ormarić — oltarić. Unutra je bio kip majke božje sa svjećicom. Pjevali su prigodnu pjesmu o »Mariji svećnici«.

Ophodi na Svijećnicu sve su rjeđi. Sačuvani su bolje u krapinskoj okolici. Tamo djevojke u narodnoj nošnji obilaze s lijepim pjesmama. Iz sela dođu sve do krapinskog predgrađa, u Mihalekov jarek.

Na Jurjevo u Brdovcu idu uvečer po selu muškarci. Pred kućom pjevaju tradicionalnu pjesmu *Došal nam je sveti Jura u zelenju*. Dobivaju darove. U Zaprešiću naberu zelenog bukova granja, pa obilazi po selu i pjevaju. Na daru zahvaljuju pjesmom:

Sveti Jure,
božja mati,
Bog vam plati.

Bili su obučeni u svakodnevnu odjeću. Ukućanima bi davali bukova grančicu, koju su oni stavljali na lan da velik naraste (III, 3 i 22).

b) Pokladne maškare i njihove igre

Sada se o pokladama u selima maskiraju muškarci i žene, mladići i djevojke i školska djeca. Prije zagorske žene nisu išle u maškare. Ako bi se negdje ipak odvažile, onda su se redovito oblačile u muška odijela i dobro pokrile glavu da ih nitko ne prepozna. Svojevrсна odredba da se

samo muškarci maskiraju sačuvana je u pokladnim običajima, gdje žensku ulogu još uvijek igra muškarac obučen u žensko odijelo kao Pepelnica (fašnikova žena); muškarac je i djedova baba Mara (koja rađa na svadbi), pa mladenka u maskiranim svatovima i Marica u igri »prosac«.

Uza sav prodor žena među pokladne maškare, muškarci još uvijek imaju prednost u maskiranju. Oni nose ne samo većinu antropomorfnih maski nego su ostali jedini sudionici zoomorfnih maškara (kobila, konj, krava, medvjed, koza) i predmetnih maškara (mlin, brus). Primjer maskiranja žena je »Lucija« u Krušljevu Selu; u svadbenoj igri »mrtvec« žene iz svatova nariču i predstavljaju mrtvačevu ženu i rodbinu. Kuharica na svadbi sama glumi sirotu koja se opekla pri kuhanju te skuplja pomoć da bi išla liječniku.

Sl. 2. Djeca maskirana na »fašnik«, Gornja Bistra. Snimila Z. Rajković, 1972. Fototeka INU, br. 6038.

U pokladnom ophodu u Hrvatskom zagorju katkada ima samo nekoliko maškara, a katkada su to povorke maškara, u kojima se u naše dane nađe i po stotinu sudionika. Neki ophodi maškara još čuvaju detalje koji otkrivaju različita značenja. Zastrašujuće maškare (koje šute da ih ne bi tko prepoznao) lutaju po selu, a nekad su trebale otjerati zle sile od ljudi i naselja. Maškare koje vuku ornice s bačvom vina nisu više svjesne toga da je taj čin sličan pokladnom oranju — izoravanju magijske brazde po selu. Predodžba o magijskom krugu sačuvana je još u običaju da maškare na pokladni utorak obilaze po kućama i pošto otplešu ples načine štapom kružnicu na kućnom tlu sa željom da bi repa bila tako debela. Za takve ophodnike, osim maske i kostima, karakteristični su i izmijenjeni glasovi, posebno držanje tijela, kretnje i pantomima. Daje-mo opise pokladnih dramskih scena:

Muž i žena. Sirove su u svojem izgledu i sadržaju maškare u selu Brezje. Tamo »dečki idu u maškare«. Obuku se i unakaze da se ne mogu prepoznati. Obično stave na sebe stari kaput i šešir; odjeću preokrenu. Na lice stave maske — »lafre« — od papira ili drveta. U grupi ovih maškara budu »muž i žena«. Muškarac ima štap u ruci, opasan je lancem, a na sebi ima i zvonce. Žena nosi dijete, lutku od krpa, koja predstavlja fašnika. Muž i žena s maškarama idu po selu i ulaze u kuće. Kad dođu u kuću, muž i žena zaplešu drmeš, zapravo skaču kao da plešu. Poslije plesa muž napravi štapom kružnicu na tlu i kaže: »Da Bog dâ da bi vam tako velika repa narasla.« Ukućani daruju maškare (IV, 26). Ples maškara (mladenaca) koje prave krug na tlu da bi repa bila debela poznat je i u Sloveniji (Žetale).²⁵

Iz grupe šutljivih maškara izdvaja se par koji pleše. Scenski je to vrlo efektno. Pantomima žene s djetetom u naručju ima određeni magijski sadržaj. Tumač cijele ove akcije postaje muž, koji kao vrač crta štapom krug na tlu. On se iz grupe potpuno izdvaja i postaje dramski akter kad izgovara formulu o rastu repe. Pantomima tog para dobiva riječima muža dramski element.

Svatovi. U Jakovlju maškare prikazuju svatove. Tu su mladenci, kumovi i drugi sudionici svadbe. Nose zastavu od rubaca, koja na vrhu ima jabuku s ružmarinom. Svatovi su u narodnoj nošnji. Mladenku igra muškarac. Pravi svatovi su u Jakovlju 1935. napustili zastavu od rubaca i stali nositi hrvatsku zastavu, a pokladni svatovi su zadržali starinsku zastavu od rubaca.

U Oroslavlju su pokladni svatovi s hrvatskom zastavom ulazili u kuće. U Donjoj Bistri se u pokladnoj povorci nalazio i par »mladenci«. U Gornjoj Bistri maškare — svatovi išle su po selu u utorak, dok su fašnika, u starije vrijeme utapali na Pepelnicu. U svatovima se pjevalo:

Fašnik se je oženil,
Pepelnicu zaručil.

²⁵ Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev*, prvi del, Celje 1965, str. 34. (»V žetalah... v vsaki hiši zaplešejo in medtem rišejo s palicami velike kroge, češ naj bi zrastle tolikšna repa«).

Zamišljalo se kao da su to fašnikovi svatovi.

U Krušljevu Selu stari je običaj da na fašnik maškare prirede svoje svatove. Mladenci po putu dijele »pogačice«, kriške od repe, i time oponašaju prave mladence, koji na svadbi dijele pogačice svatovima. U Zaprešiću su priređivali svatove u kojima su svi akteri bili muškarci. Ovi svatovi išli su pješke po Zaprešiću od željezničke stanice do Lužničkog mosta. Nosili su hrvatsku zastavu s jabukom i ružmarinom na vrhu. Imali su i svoje svirače. Svatovi su bili u narodnim nošnjama, kao pravi svatovi. To su činili na fašnik (u utorak). Sastali bi se u gostionici i zatim išli po mjestu (III, 10).

Fašnika bolesnika vozili su po Donjoj Bistri. Napravili bi lutku od slame, u koju bi stavili i kuhanoga korijenja. Lutka je odostraga imala bocu punu »one kaljuže od droždi«. To je gumenom cijevi bilo povezano kroz lutku do otvora na fašnikovim hlačama. »Fašinjek« je bio prikazan kao bolesnik. Uz njega je išla njegova žena, preobučeni muškarac. Putem se hvatala za glavu i plakala: »Lepi moj mužek, komu buš ti mene ostavil?«

Išli su od kuće do kuće. Ljudi su im davali po litru vina i jaja. Žena u staroj haljini, prljava, vadila je ispod fašnika kuhano korijenje kao da je to nečist bolesnikova. Žena je iz fašnikovih hlača vadila »šlaf«, pa je fašnik pred svima »mokrio« vinski talog. Kazivačica kaže: »Pa su se žene smijale i cure, na to smo bježali. To je bilo strašno.« Fašnika su uz komedije i skupljanje darova vozili po selu do večeri. Kola je vukao mali magarčić. Kad se smračilo, bacili su fašnika lutku pod sušu. Idući dan, u srijedu, opet su fašnika digli na kola i u povorci ga odvukli do mjesta gdje su mu sudili kao zločincu. Tukli su ga i osudili na smrt. Zatim je dolazio pop da ga ispovijedi. To je izvodio stariji čovjek, obučen kao pop. On je fašniku govorio kako je puno griješio, pa mu mora dati veliku pokoru. »Blagoslovil ga je i odvezal od grijeha.« Poslije toga bacili su lutku u potok, kako je u osudi bilo određeno. Žena je za njim plakala (II, 27—30). Kad su u Gornjoj Bistri na Pepelnicu utopili fašnika, žena je za njim plakala: »Kak si mi bil dobar, kak si po noći kral, a po danu si spal« (II, 53).

Objava da je fašnik umro. U Gornjoj Stubici maškare su išle u povorci i vozile se na kolima. Bačvu su imali na ornicama ili na saonama. Što bi od ljudi dobili vina, to su lijevali u bačvu, a iz bačve su zatim točili i davali ljudima piti. Nekad su svi vukli ornice s bačvom. Na kraju su priredili zabavu, svi bi se ponapili, pa su se znali i potući. Povorka maškara išla je iz Gornje Stubice u Donju Stubicu, Brezje, Išakovec.

Jednom su kod općine zvonili u znak da je fašnik umro. Na klen su stavili motike, a na granje se popeo jedan dječak. Kad se »mačkarada« s fašnikom pojavila na putu, dječak je zvonio motikama kao da je sprovod mrtvaca. Fašnika su pokopali. Jedna maškara, kao fašnikova majka, plakala je: »Joj, umro je moj sin.«

A onaj na klenu neprestano je zvonio. To je bilo nešto poslije prvog svjetskog rata.

Povorka maškara vozi fašnika iz Jakovlja u Donju Bistru. U Jakovlju su imali običaj da prave fašnike od slame, išli su s njim po svojem

*Sl. 3. Pokladna scena: žandari vode fašnika (lutku) na suđenje, Jakovlje.
Snimio Z. Galjer, 1968. Fototeka INU, br. 4949.*

*Sl. 4. Mladenci sa svatovima u pokladnoj povorci, Oroslavlje.
Snimljeno 1967. Fototeka INU, br. 6607.*

*Sl. 5. Pokladne maškare, Oroslavlje.
Snimljeno 1967. Fototeka INU, br. 6608.*

selu. Prvi su braća Kovači, svirači, povelu fašnika na kolima iz Jakovlja u Donju Bistru. Bilo je to pred 60 godina, dok je u Donjoj Bistri bila općina i za Jakovlje. Poslije Kovača, nakon drugog rata (1952), opet su u povorci vodili fašnika iz Jakovlja u Donju Bistru. Tada im je bio vođa gostioničar Fingula, Franjo Solenički. On je ispred povorke jahao na konju »kao general«. Od tada se održava do danas ovaj pohod maškara iz Jakovlja u Donju Bistru.

U povorci sada naprave policiju, doktora s ambulantom, televizijsko snimanje, traktor vuče popa koji blagoslivlje vragove na putu. Vragovi ne daju povorci naprijed. Kad ih pop blagoslovi, oni pobjegnu. Onda dolaze svatovi sa zastavama od rubaca, svi u staroj narodnoj nošnji. Iz Jakovlja krene nekoliko stotina maškara u Donju Bistru. Tamo ih dočeka

Sl. 6. Pokladna scena: sprovod, Oroslavlje.
Snimljeno 1967. Fototeka INU, br. 6604.

Sl. 7. Pokladna scena: muzikaši s autom, Oroslavlje.
Snimljeno 1968. Fototeka INU, br. 6612.

velik broj domaćih ljudi. U povorci bude i sudac, koji osudi fašnika da bude spaljen.

Fašniku se sudi što je »ostal stari dečko«. Fašnika nazivaju Jožek. Uz njega se sudilo i Bari što se nije udala. Palili su ih na Pepelnicu. Osudom su se, prema riječima kazivača, opominjali mladići »da ne sme nijedan u selu ostati stari dečko«.

Poslije osude maskirani krvnik rogljama je ubo lutku, digao je, a pomoćnici su je polili benzinom i zapalili. Lutku u plamenu bacili su u potok. »Posle toga, kad je ta ceremonija završena, otišlo se u javnu gostionicu gde je dalje zabava trajala kroz čitavu noć.« (II, 96—98)

U stare pokladne povorke, koje su nekad po selu vukle slamnatu lutku i skupljale jaja i vino, s vremenom je uneseno više novosti. Poslije drugog svjetskog rata zapošljavanje u industriji utjecalo je da se izmijeni dan ophoda. U Oroslavlju, industrijskom mjestu, povorka s fašnikom prenesena je na pokladnu nedjelju, kad su radnici slobodni, jer je utorak radni dan. Osuda fašniku se nekad govorila, a poslije se uobičajilo da se osuda napiše i čita. Motorizirane maškare sve češće se pojavljuju sa šaljivim natpisima i crtežima.

U Oroslavlju je tradicionalno mjesto izvršavanja osude pred vatrogasnim domom. Tamo su podizali »galge« na koje su vješali fašnika. Osuda je uvijek imala šaljivi karakter, a uz smijeh redovito je bilo i bockavog kritiziranja. O osudi jedan kazivač kaže: »Onda smo mi već nekoga imali da ga malo zanitamo, zaribamo. Na primjer, ove godine 1972. smo to baš izveli na teret poljoprivredne zadruge. Njoj smo se rugali (bila je u likvi-

Sl. 8. Pokladna scena: »Lafra« i motorizirane maškare, Jakovlje. Snimio Z. Galjer, 1968. Fototeka INU, br. 4948.

daciji), onda smo ju takorekuć pokopali. Čak smo ju na mrtvačkim kolima vozili i napisali na sanduku: Pokapanje poljoprivredne zadruge.«

Vrijeme donosi nove sadržaje u osude. Nekada je seljaku trebala brojna obitelj da s više ruku uradi i zaradi. Neženja, osamljen čovjek, bio je nezgodan, nije napredovao, to je zajednici smetalo. Fašnika su obično osuđivali što je neženja. Zbijale su se o pokladama žale s neženjama i neudatim djevojkama. Noću im se podmetala pred kućna vrata slamnata lutka. Bilo je zbog toga suza i svađa. Sada je taj običaj u stubičkom kraju napušten.

Promijenio se i sastav pokladne povorke. Dok su prije svatovi u povorci bili najveća atrakcija, sada se uz te svatove (uspjeli su se održati) u motoriziranoj povorci prikazuju ambulante, televizija, ukop zadruge. Nekad je jedan »pop« vodio pokop fašnika, sada su u povorci trojica. Oni s visokih kola škrope vragove koji povorci ne daju naprijed. Sama osuda pada u sjenu pred raznim napisima na kolima. Parole se pažljivo čitaju. Domaći ljudi u njima otkrivaju mnogo satire na razne pojave u mjestu.

Ophod s fašnikom bio je obično najveći kazališni događaj godine u selu i gradiću. O tome u Brezju priča Verona Pavalić, rođena Hajžek, bistra 93-godišnja starica: »Fašinek, celi dan su s njem hodili i komedije sprovodili. To je veselje, parada, taj dan im je bilo veselje.« (IV, 25)

Zanimljivo je da ophod maškara po kućama u Jakovlju i Kraljevu Vrhu zovu »terjanje lanjskoga duga«. Maškare svakojako maskirane dođu u kuću, njihov »deda« kaže: »Dobar dan, gazda. Mi smo došli po lanjski dug. E sad bumo zatancali da bude ovu godinu repa debela.« Zastira kakva stara tambura ili harmonika. Svirač svira, maškare plešu, a ukućani se smiju maškarama i njihovim maskama.

Prodavanje konja. U pokladnoj povorci bistranjskih maškara ističe se uz slamnatu lutku jedna naročita zoomorfna maska. U Oborovu i okolici zovu je Linda. Drugi je zovu Linda ili Lisa, kao što zovu svoje kobile. U Gornjoj Bistri i u drugim selima zovu je »konj«, u Jakovlju i Kraljevu Vrhu kažu »kobila«. U Oborovu ovako opisuju drvenu glavu Linde: glava je bila od dva komada drveta, spojena remenjem. Glava je bila pokrivena kudjeljom, a na vilicama su bili zubi od čavala. Usta su iznutra bila crvena, od krpa. Na gornjem drvetu bile su krpice pribijene kao oči. Glava se natakne na štap, koji igrač digne uvis. Na glavi je i konopčić, koji drži igrač; kad bi ga povukao, otvarale su se laloke. »Konja« su predstavljala dva igrača. Prvi je uspravan i drži pred sobom štap s glavom. Iza njega je drugi igrač, sagnut, koji mu se rukama drži za ramena. Obojicu pokriju rušicom, domaćim bijelim tkanjem, tako da se igrača ne vide. Samo su vidljive njihove četiri noge i Lindina glava. Rep načine od komada kože. Gonič je Lindu vodio na konopu i tjerao je. Uz to je po selu vikao: »Ljudi, dajte vina i jaja.« Za njima je išao još jedan muškarac, koji je skupljao darove i vukao na malim kolicima »lagef« u koji je lijevao darovano vino. Iz Oborova su išli 1969. s Lindom u Poljanicu.

I po drugim selima slično su pravili drvenu glavu. U Gornjoj Bistri bila je žućkasto obojena, a bojili su i oči. Ovdje je konj imao i uši od drveta. Donja vilica je pomična. U Jakovlju su drvo presvukli krznom, zečjim ili janječim, a uši su napravili od komada šešira. Kobilu prate maš-

Sl. 9. Pokladna maškara: Drvena glava »kobile Linde«, Gornja Bistra. Snimila Z. Rajković, 1972. Fototeka INU, br. 6022.

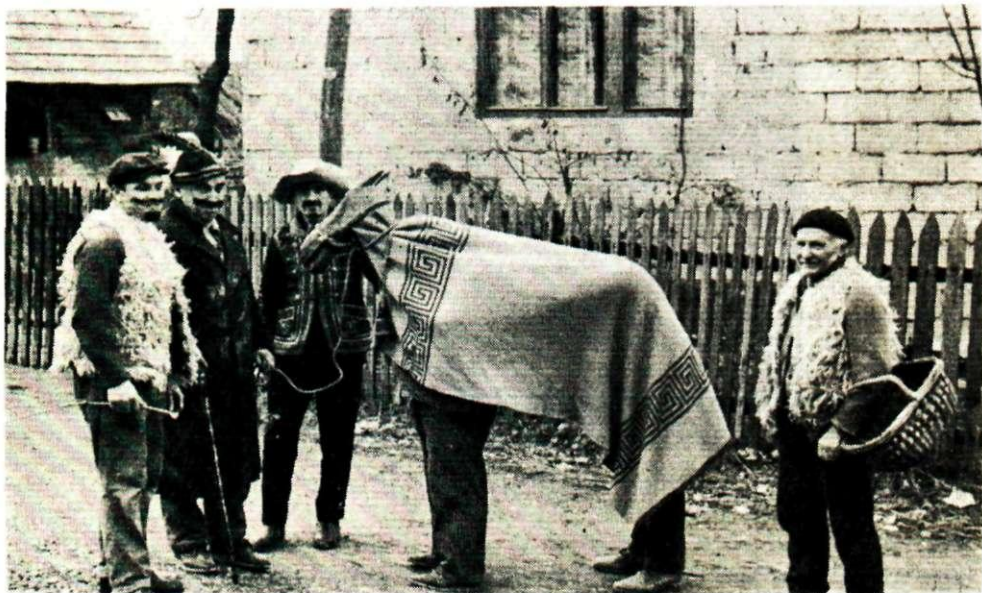
kare maskirane kao cigani. Cigan je vodi, a dvije ciganke prose po selu i traže lanjski dug.

Po selima s Lindom prave razne komedije. Gone je da trči. Ona pada. Daju joj piti — što popiju oni koji su pod rušicom. Netko stavlja kobili ruku u usta da vidi grize li. Vrlo često gonič »prodaje« Lindu ljudima koji se na putu okupe oko kobile. Pogađanje se zna otegnuti ako se umiješa više kupaca. Svi oni viču, lupaju se rukama, gledaju Lindi zube, hoće da je zajašu. Linda stoji s dignutom glavom, okreće je na sve strane, kao da promatra sakupljene ljude. Koji put sagne glavu prema kojemu dječaku ili ženi, pa otvara usta i klapćući ih zatvara. Djeca i žene ustuknu pred njom od straha. Gonič ili njegov pomoćnik za šalu uhvate koju ženu, pa

je vode do Linđe da izbliza pogleda. Ali žena vrišti i otima se, neće blizu Lindi, kao da je stvarno neka opasna životinja. Linđu pipaju i zbijaju s njom lascivne šale.

Po selima gdje prave konjsku drvenu glavu kažu da su je učinili prema glavi koju su u selu prije vidjeli. Stariji ljudi iz Oborova kažu da je Linđa od starine kod njih. (Za stanovnike Oborova kažu da su se pred 200 godina iz Like doselili u Zagorje.)

Tip drvene maske s pomičnom vilicom poznat je izvan Hrvatskog zagorja još u Međimurju²⁹ i u Sloveniji,³⁰ gdje ima naziv rüsa, košuta, kamela. Na jugu Hrvatske takva maska pojavljuje se o pokladama u Čilipima i Gornjim Majkovima (dubrovačka okolica).³¹ F. Appendini u svojoj knjizi o povijesti Dubrovnika spominje u gradu Dubrovniku »tri slavne« maskare: vilu, čoroja i turicu, koje su na blagdan sv. Vlaha, dubrovačkog patrona (3. II), plesale pred kneževim dvorom. Appendini je donio i njihove crteže,³² te se u turici, koja također otvara usta, raspoznaje maska slična Lindi. I Vuk St. Karadžić čuo je za ove dubrovačke maskare. Za tu-

Sl. 10. Pokladna scena s »kobilom Lindom«, Gornja Bistra.
Snimila Z. Rajković, 1972. Fototeka INU, br. 6024.

²⁹ Katica Benc-Bošković, *Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju*, »Narodna umjetnost«, knj. 1, Zagreb 1962, str. 87. i tabla X.

³⁰ Niko Kuret, navedeno djelo, str. 36. (košuta), 53. (kamela).

³¹ Nikola Bonifacić Rožin, *Svadbena dramatika u Dubrovačkom primorju*, »Narodna umjetnost«, knj. 3, Zagreb 1964, 1965, str. 65. Isti, *Pokladne maskare u Konavlima*, »Narodna umjetnost«, knj. 4, Zagreb 1966, str. 156.

³² F. Appendini, *Notizie storico-critiche*, I. Ragusa 1802, str. 332. i d. (crteži: bembelj, turica, čoroje i vila).

Sl. 11. Pokladna scena: maškare se rukuju nakon prodaje »kobile Linde«, Gornja Bistra
Snimila Z. Rajković, 1972. Fototeka INU, br. 6028.

ricu u opisu kaže da se glava igrača nije vidjela, nego je iznad nje na dugačkom čupavom vratu bila konjska glava s velikim zubima. Ova je glava bila tako načinjena da je mogla odozdo lako otvarati i zatvarati usta. Karadžić napominje da narod u Dubrovniku pripovijeda da je životinja slična turici negda postojala, pa su je uhvatili i ubili.³³

Maškaru s glavom sličnom dubrovačkoj turici Karadžić je 1807. o pokladama vidio na dvoru kneza Miloša. S ovom klocalicom igrali su mladići. Karadžić ne spominje tko su i odakle su bili ti mladići. Prema stručnom mišljenju »ti momci su lako mogli da budu i Vlasi, kojih ima u širokoj okolini Požarevca.«³⁴

U Hrvatskom zagorju masku konja ili kobile prave i na drugi način: glava nije drvena, niti otvara usta, nego je načinjena od krpa ili vrećice, koju ispune slamom. Oblikuju je dugoljasto da sliči glavi konja. Ne može otvarati usta. U Krušljevu Selu su glavu kobile napravili pomoću troroge preslice. Jedan je rog ostao omotan unutar glave, a druga dva roga strše iz omotanih krpa i služe kobili kao uši. Ovu kobilu predstavljaju dva mladića, prvi nosi pred sobom preslicu s glavom. Obojica su pokrivena rušicom, pa čine bijelu kobilu. U Krušljevu Selu pravili su i kozu na isti način, pomoću troroge preslice (IV, 18).

³³ Mirjana, Ilić, *Klocalica Serbulj ili curka (Jedna maska u običajima Srba i Rumuna u Banatu)* »Rad Vojvodanskih muzeja«, Novi Sad 1964, str 60. (Donosi građu o klocalici i turici prema zapisu V. St. Karadžića).

³⁴ Mirjana Ilić, navedeno djelo, str.60.

U Gornjoj Stubici također su pravili glavu s »dugim gubcem i vuha joj napravili. Spukli su se po dva, a jedan se za drugoga drži. Pokrili se gunjevima ili kabanicama, pa su išli kao mule«.

Ovoj vrsti životinjskih maškara pripada i krava, za koju je spomenuto da s njom dolaze na svadbu. Kravu predstavlja jedan igrač, koji ide »po četvoro«. Takvoj kravi kao glava služi zemljani lonac. Ona se pojavljivala i na svadbama u Horvatima, zagrebačkom predgrađu.³⁵ Nju bi »tržili« i »ubili« da imaju mesa na svadbi. Sjekiroom bi udarali po glavi — loncu. Takvu glavu (lonac) imao je i »bik« u Bačkom Bregu. I njega su prodavali i ubili sjekiroom — udarili po loncu tako da se razbije.

Pokladne maškare javljaju se u povorci i s medvjedom. Načine ga pomoću preokrenutog kožuha ili kože od medvjeda (Zaprešić — III, 10). Medvjed se sa svojim Ciganima pojavljuje i na svadbi, te je, može se reći, poznat od Kastavštine do Like i Slavonije. Poznat je u Bosni i Dalmaciji. Dok je medvjed uobičajeniji »domaći« — u unutrašnjim krajevima, pokladna lutka, tragikomični fašnik ili krnjio, u hrvatskim je krajevima naročito popularna uz more³⁶ a ujedno i duboko u kopненоj unutrašnjosti.

³⁵ Nikola Bonifačić Rožin, *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Zagreb 1963, str. 116.

³⁶ Nikola Bonifačić Rožin, navedeno djelo, str. 53—56. i 183. — Isti, *Grada o narodnoj drami*, »Narodna umjetnost«, knj. 1, Zagreb 1962, str. 98—107.

DRAMSKI TEKSTOVI

1. *Prosac*

Kukuruza kad se guljila, jedna cura, sad je već starija žena, ona je tak ljepi muškarac bila kad si je napravila brk s te kukuruznice. Došla je izvana tražit mladiča da bi se oženila z njim. On se obukal u žensko, ona u muško. Ona je bila Mika, a on Katica.

Mika veli:

— Katica, je l' bi ti mene štela, ja bi se u jesen ženil?

Katica veli:

— Mika, ja sam čula di si ti pijanec.

Mika:

— Doj ti neće piti, taj ti nema ni babe rad. Ja bum seeno dobro gospodaril, i če te bum jenput-dvaput na tjeden natukel, pa buš prebavila.

Katica veli:

— Če neš me tukel, onda te bum zela.

I zeli su se, sad su muž i žena.

Gornja Bistra, 1969, kazivao Stjepan Rožman (70 god.), stolar i tkalac, rkp. INU, 859.

2. *Svatovi traže golubicu*

Kad dečko dođe po mladu, kaže dever starešini da on ima jednog mladiča, koji traži da je tu jedna golubica koja nosi cvijeće i da se on u tu golubicu zaljubio, a ta golubica je u ovom vevrijednom domu:

— Pa ja molim vas, gospon hiže starešina, da bi vi tu golubicu predali mojem mladiču.

Starešina:

— Kak ne, tu je f kuhinje. Bum vam je dopeljal.

(Ode tam i dopelja staru babu. Njoj v kuhinji dadu cveče od kopriva i neprijatne rože).

Starešina:

— Kak vam se ta dopada, je l je prava?

Dever:

— To nije prava. Naša je mlada, lepa, rumena. Vi nju mene dopeljajte.

I tak se šaliju i dopeljaju jednu drugu, jer dojde puno stranjskih glet. Pa drugu, pa treću, onda konačno pravu mladu.

Dever:

— Ajde, mužikaši, zaigrajte marš, idemo po mladu.

I onda svi odu po nju.

Kamenjak, 1970, kazivao Stjepan Vrančić, (r. 1905.), vincilir, rkp. INU 879.

3. Trgovci vinom

Na svadbi smo prodavali vino. Napravili smo čisto vino, crveno, onda smo u drugu čašu metnuli pol čaše vode, pol vina, da se nije pomešalo, cedili smo preko jedne krpice, i treće vino, roza, malo zmešali u čistu vodu — sve to se nosilo na tanjuru. Uzeli smo slamu od pšenice i stavili u čašu. Mi smo došli, jedan je rekel:

— Očete kupiti vina? Ima vina, jeftino i dobro i više vrsta.

Starešina:

— Da vidim muštru. — Pa pita kuće domaćina: — Ima li dovoljno vina?

Domačin:

— Ne znam koliko dugo mislite bit ovde.

Starešina:

— Pa bole da se osiguraš nego da ti bu zmanjkalo. Ajde ti, trgovac, pokaži ti tu svoju muštru.

(Trgovac bi donesao na stol pred starešinu, mladenci su polak.)

Starešina ga pita:

— Od kuda ti to vino?

Trgovac:

— Ovo je bizeljsko (crveno), ovo je praskurac (nemiješano), ovo je fruškogorsko (miješano), a ovo je kad se kuružnišče okapa (voda — a to se nikad ne okapa, oni štreli od kukuruza koji ostanu kad se kukuruza seče).

Onda starešina uzme slamku i proba, a trgovac ina lopar. Starešina ga pita:

— Odakle ste vi?

Trgovac:

— Ja sam iz Brežica. Idemo od Siska preko Zagreba za Brežice, imamo svoje splavi, idem za vodom (reko bi krivo). Tu smo stali, nasukali na suho i dalje ne moremo i sad moramo taj tovar prodati da lakše krenemo dalje.

Starešina:

— Kaj ti je taj lopar?

Trgovac:

— To je veslo, s tim veslam. (Pa kad je starešina popio pola čaše, ovaj ga je dobro s loparem lupio povrh glave, sve u šali.) — Nisam ti ja dal da popiješ sve, nego da probaš malo. Treba i drugi probat. Moguć se tebi ne dopada, bude se i drugom dopalo. Ak ti ne paše jedno, probaj drugo i treće i četvrto.

I drugi svatovi su probali, dever i još koji, mladoženja ne.

Onda starešina pita:

— Pošto daješ?

Trgovac:

— Očeš uzeti sve ili samo jedno? Ako uzmeš sve, bit će jeftinije, a jedno je skuplje.

Starešina:

— Ajde, ja bi sve zajedno kupil. Pošto to? (Onda smo se pogađali. Ja kažem njemu više.)

— Ajde 20 dinara. (Pa lupa o ruku).

Starešina:

— Pet dinara.

Trgovac:

— Petnajst.

Starešina:

— Deset.

Trgovac:

— Ajde, nek ti bude za deset dinara.

Onda bi se primili za ruke i mahnuli. I ja bi opal čak za vrata s loparom.

Ovo smo još radili do 1962. godine. To su one generacije hteli, a sad to ne traže. Mi smo to učili od naših starih. Jedan od drugoga se preuzimalo. To smo gledali, pa smo zapamtili. Nekaj dodali i onda smo delali kak smo videli.

Zaprešić, 1969, kazivao J. Tkalčić (60 god.), stolar, rkp. INU 859.

4. Melin

Radili smo melin. Uzeli smo jednu klupu dugačku dva metra, koliko čovjek. Onda se je jedan legnuo potrbuške na klupu. Pokrio se s plahtom, skroz, da se ne vidi. Pod klupu smo metnuli jedan škaf i u škaf lancove. Uzeli smo kukuruznog brašna, finoga griza više vrsti, kaj su žene imale na tanjuriću. To se pokazivalo, kako melje melin, kakvo brašno daje.

Mlinar:

— Trebate da vam nešto sameljemo? Imam dobar patent.

Ovaj:

— Hoću da vidim kako radi taj melin.

Mlinar ide kod melina, ima čekić i malo potuče, porihtra da sve štima. Uzme kuhaču drvenu i onoga ko je ležal, gurne u zadnjicu i ovaj počel sa zadnjicom raditi i sa lancima, vrti te lance kao da melin radi. Dole je bilo brašno, pa bi mlinar uzeo to brašno na tanjur i pokazao celim svatovima. To su oni prstima probali.

Mlinar:

— Pogledajte kakvo je brašno, da li vam odgovara.

Oni:

— Vrlo dobro.

Nije ih prašio, svatove, nego bi oni jedan drugoga s tim zaprašili, to smo mi sami hteli videt da li je brašno tuhteno (vonjavo) pa bi išao s nosom, a drugi bi ga gurnul po glavi otraga i ovaj bi puhnuł, pa bi se sav obijelil. I to je bio smijeh.

Kazivač: kao br. 3.

5. Prodavanje melina

Melin melje. Neko se javi od gosti da pita:

— Je l' je taj melin za prodati?

— Je, za prodati, idemo se pogađati.

I onda oni lupaju se po rukama i govore cenu.

— Kaj ceniš za melin?

— Sto forinti.

— Dam ti pedeset forinti. Je l' uopće taj melin radi?

Mlinar vudre melin sa ščapom, i on počne delati.

Nešče ih potrusa:

— Dajte si popijte kupicu vina, bute se prije pogodili!

Oni piju i dalje se pogađaju. U igri sudjeluju i svatovi, svaki nešto dobaci.

Jakovlje, 1970, kazivao Franjo Soienicki, gostioničar, rkp. INU 879.

6. Fotograf

Na svadbi su pravili fotografa. Jedan je bil fotograf, a drugi aparat. Aparat ima crnu krpnu preko sebe.

Fotograf pita:

— Ko se želi slikati?

— Odakle si?

Fotograf:

— Iz Zagreba. Ja sam od firme foto-Vera. To je najbolja firma fotografska u Zagrebu. Možete se i povećati, a možete za legitimaciju. Kako želite.

Onda bi se javili, dva svirača i još koji svat, seli bi na klupu, a fotograf bi imao od čađa ruke, uzel bi lonac začađen pa bi ruke namazal. On bi ove išel da rihta.

Reče:

— Gledaj ravno u aparat. — I već bi ga svega namazal. Sve po redu. — Budi miran, kak te narihtam, tak moraš stajat. — Onda bi išel pod ono platno aparatu i rekao bi:

— Mirno! Jedan, dva, tri. — Onda bi on škljocnuo, aparat već ima nešto unutra. — Gotovo je! Za osam dana dođite po slike. Tu se najdemo. Koliko koji komada hoćete i kakve slike?

Oni bi rekli kaj koji želi. Ovaj to zapiše. I onda svi u smeh jer ih vide: svi crni.

Kazivač: kao br. 3.

7. Mrtvec

Mrtvec je mužikaš ili neko od gosti ki je to već videl. Mačkare dojdju gde su gosti, jedan od njih počne jaukati.

— Jaj meni, boli me želudec. — I počne se frkati.

— Kaj si požrl kaj te boli želudec?

— Ne znam kaj mi je, jedino ščera sam pojel zdelu stepke.

On se drži za želudec i sedne kak da ne more stati. Jedan od mačkara kriči:

Ljudi, dajte brzo gospona doktora. Čovek nam bu vnril!

Jedan beži van po doktora i dojde s doktorom. Doktor metne si naočale, škrnicl na glavu i belu rušicu prek sebe. Pita:

— Gde je betežnik?

Pa ide k njemu i pregledava ga. Ljudi ga pitaju:

— Gospon doktor, je l' bu naš Štefek vmrl?

Doktor mu sluša srce sa trafturom:

— Je, dragi Štefek, tebe su vure pri kraju.

On se frče da će umrijeti.

Tko je sposoban za to, on speljava kaj interesantno. Doktor prejde i malo potem bolesnik se prevrne.

Mačkare viču:

Jaj, naš Štefek je vmrl.

Hižni starešina kriči:

— Nosite Štefa van, nek vani krepa.

Donesu lojtru, pokriju je sa rušicom i na nju denu Štefa. Štefa pokriju drugom rušicom. Prije nek se pokrije, Štef zeme klas kukuruza i dene si ga med noge. Kad ga na lojtri pokriju, on ispod rušice diže klas (klip), kak da je to njegova stvar. Jedan od mačkara veli:

— Morti nije vmrl.

Drugi veli:

— On je živ!

Jedan od mačkara viče:

— Dajte vina!

Jedan od svatova donese kupicu vina. Jedan od mačkara otpre Štefu zube, a drugi mu vleje vina. Onda Štef skoči, kak da je vu njega strijela pukla. Onda ga počastiju, opet mora piti kaj je ostal živ.

Ima slučaja da dojdu odmah nutra s lojtrima i na njima mrtvec.

Kraljev Vrh, 1970, kazivao Mirko Požnjak, (rođ. 1931.), službenik, rkp. INU 879.

8. *Plać za mrtvacem*

Mačkare doneseju jednog čovjeka na lojtri. To je mrtvac pokrit s bijelom rušicom. Doneseju ga unutra, metneju na stol. Sad oni oko njega prave tu žalost, tobože da je on zbilja mrtav. Deda, glavni od mačkara, ispriča zašto je taj mrtvac umro:

— Joj dragi naši ljudeki, vumrl nam je naš sused, koji je bil tak dobar. Ostavil je malu dečicu. Ta dečica, sitna dečica su ostala bez očka, majka ostala udovica.

Onda sve mačkare briznu u plač. Oni plaču i kukaju za tim pokojnikom i veliju:

— Joj, kak ćeju ova dečica, kak će ova dečica!

I žena se plače. Kad je napravljena kak Ciganka, a Cigani prave korita, ona plače, kuka i viče:

— Joj meni, ko bu moje korito dubel!

Ima slučaja da deda, taj glavni, veli:

— Ja ču ga oživeti.

I onda obično hladnu vodu pljusne na njega. I onda onaj se trgne, tobože da je on oživel. I onda ga časte sa vinom, sa rakijom, sa jelom.

Kazivač: kao br. 7.

9. *Rođenje zajca*

Svatovi se maskiraju, a dolaze na svadbu i mačkari izvana u narodnoj nošnji ili kak Cigani. Mladenci mačkari doneseju repu, korenje, pa sve redom to kao pogačice dijele svatovima. Iz repe naprave zube. To je deda sa velikim zubima. On je komandant mačkara, s lancem ili štrikom opasan. Deda je gribav, a ženska uz njega je u drugom stanju. Ona se zove Mara. Igra je muškarac. Bilo je da je Mara rodila zajca — — pitomog, domačeg,

Došao je doktor i vršio operaciju. Imal je stare rašpe, klešta i brusil je stare noževe. Belu plahtu na sebi kao bolničar. Imal je usta zatvorena ferbantom. Zeca su stavili Mari na ruke i prema grudima da ga doji. Ona njega guli, da je dobila muško. Zajc nije povijen. To je bilo

pred 4—5 godina. Čul sam pričanje da je bilo i prije. To je rođenje zajca. Mačkare dolaze na goste (i svadbu) oko 10 sati na večer. To ide grupa po grupa. Svaka ima svoga komandanta. Grupa grupu čeka. Plaćaju muzikantom »nofte« za ples.

Kazivač: kao br. 5.

10. *Težaki na traniku*

Jedan je nosio žrt. (To je drvo kojim se pritiska voz sijena da ne padne). Kroz prozor bi ga rinuli. Onda dojdju u hižu, seli bi na tu žrt i pili bi kuhano vino kao da su težaki na traniku. Naručili bi vina, da im se skuha:

— Umorni smo, trebamo nekaj jakšega popiti da moremo dulje delati.

Kuharice im donesu, pa oni pozivlju kuharice da biraju ples i nazdravlja se i pije u njihovo ime i čast. Kad bi otišli, izvukli bi žrt, opet čez okno. To su težaki na tra(v)niku. Oni bi razgovarali i popevali dok piju kao kosci:

Stari deda travu kosi,
a baba mu vodu nosi.

Krušljevo Selo, 1970, kazivao Milan Mikulec, (r. 1927), krojač, rkp. INU 879.

11. *Bogec*

Bogec se obuče u podrapane hlače i reklec. Na licu se namaže s medom, i to nameče s perjem da izgleda zarašten. Sa repe napravi retke zube. Kad ima od repe zube, mora ih inati stisnute da mu ne ispadnu. Premeni glas da ga ne prepoznaju. Takve linte ne more svaki izvađati, to su ljudi koji već imaju praksu. Govori većinom slovenski. Muzikanti ga idu vabit. On se brani štapom i baca u njih šloprtke (mućke). On govori:

— Bi ja mogel pri vas spati, piti i zabavljati se z vami?

Oni mu veliju:

— Moraš se najprije obrediti i onda budeš s namə. A ako ne buš, onda te bumo obesili, jer to je pošast, a ne čovek.

Bogec ide pokraj mlake, drugi ga navlače, pa ga hite. Konačno ga posle vesiju. Gazdu pitaju nek da štrik, oni ga vesiju, Imaju muke dok ga svežeju. On se brani, viče, kune:

— Vrak vas j..., pustite me na miru! Ja sam putnik, koji hodim okoli kak bogec kaj bi se preživelo. Nisam lopov.

Ali oni to ne verujeju i vežu ga. Oni ga štrikom vežu oko grudi i pasa, štrik bace na kitu, pa ga vežu gore nekoliki muzikanti. Onda ga puste, pa se ljudi smiju da nije mu suđeno da ga vesiju. Ili neki muzikant dade mu kusturu, pa on s njoj prereže štrik kad ga dižu gore.

Padne i pobegne. Svadba se smije, a neki gazda se plače za novi štrik. Muzikanti mu vele:

— Sad imaš dva štrika (jer su dva komada).

On mora pasti karu god, zna biti mokar kak miš. To najviše igraju kad na svadbu dođeju više ljudi iz grada, da se svi smijeju.

Pluska, 1970, kazivali Ivan Rihter i Kačarina Hanžek-Herendić, službenici. Nikola Bonifačić Rožin, radna bilježnica.

12. *Kobila Riđa i putni ljudi*

Prave kobilu. dadu joj ime Riđa. Prave ju iz tri čoveka. Jedan stoji napred, uspravan, a drugi otraga. Trećeg pruže gore, prvom dene ruke za vrat, a drugom noge. On rukama drži glavu Riđe na svojoj glavi. Ta glava je od drva, otvara i zatvara usta. Sve to je pokrito platnom. Naprave rep od drugog konja. Dojdu na svadbu. Uz tog konja dojde više njih, to su putni ljudi. Kažu:

— Mi smo bili na sajmu u Krapini, čujemo tu glazbu. Umorni smo, da si malo ovdje zalijemo i počinemo, ako bi nam kučegazda to dozvolil.

On dozvoli. Oni plate glazbi za ples 5—6 hiljada. Onda plešu i otideju. To je bilo prije ovog prošlog rata. Sada samo mačkuri dojdu.

Pluska, 1970, kazivao Ivan Rihter, službenik. Nikola Bonifačić Rožin, radna bilježnica.

13. *Tri kralja*

U Kraljevom Vrhu tri kralja napravili su zvijezdu od sita u kojem su bile smještene tri male lutke, koje su predstavljale tri kralja. Oni su po danu išli po selu. Pred kućom su najprije zapjevali:

O sveta tri kralja,
o blažen vaš dan,
kad sveti kralj mladi
bil s neba poslan

Onda su išli u kuću i dobili dar. Tri kralja u šali znadu zapjevati:

Na tom mladom letu
mi molimo,
daj nam Bog zdravlje,
k tomu veselje,
tri poliča vina,
liter rakije.

Kazivač: kao br. 7.

14. *Jurjevo*

Na Jurjevo idemo u šumu i veliku kitu od bukve ftrgnemo. Večer idemo tri-četiri, samo muški. Oni dojdju ispred prozora i pjevaju pjesmu:

Došal nam je sveti Jura u zelenju,
a Marija u veselju.
Ne dajte nam dugo stati,
pred vašima norimi vrati.
Ak nas nećete darovati,
mi ćemo vam kčerku fkrasti,
otpeljati prek luga zelena,
med rožice, fijolice, med druge djevojčice.

I sada idu. Dobiju jaja, novce, Prije se i špek davao.

Brdovec, 1969, kazivali Katica i Vid Gregurović, seljaci, rkp. INU 859.

15. *Kobila*

Na fašnik, u utorak, znali su dečki takozvanu kobilu napraviti. To je odavno, od naših dedova, pradedova, jer to još uvek naši prave. Onda su glavu od kobile napravili od dva drva, dvije male daske onak. Pa to su malo obradili, kao laloku konjsku. Onda su unutra radili zube od čavlov, onda je sa špagom s gornje laloke donju laloku vlekeli. Laloku su oblekli sa zečjom kožicom, nešto dlakavog nađu. Oči su, nekaj su deli nutra i nekak bojadisali. Jezik su unutra napravili od crvene trake platna. I još denes tak ideju ljudi pri nas na fašnik s kobilom. Glava je na jednom drvu od pol metra, špaga dole, tak da donja laloka uvijek lafra, tak da je mogel reč »Grize kobila« (Pokazao je kako).

Dva su dečka obavezno išli da naprave kobilu. Prvi je nosil tu glavu, on je u ravnom stal, a otraga njega jedan je pogrbljen držal se za njega, i s našom rušicom bijelom su se pokrili, preko njih. Otraga su napravili rep, kaki su našli, od povesma staroga, od kudelje, ili od metle. Tu kobilu jedan vodi, a drugi pobire dare, jajca, špek. Idu po selu, prodaju kobilu.

Kazivač: kao br. 5.

16. *Prodavanje Linde kobile*

Gospodar:

— Ej, Linda! E, haj!

Kupac:

— Ej, stani, kuda ideš ti s tom kobilom?

Gospodar:

— Ídem na sajam. E, da se mi dvojica pogodimo, što kažeš za to?

Kupac:

— Ej, šta tražiš, da vidimo prije?

Gospodar:

— 700.000.

Kupac:

— Ne može, brate.

Gospodar:

— Pa probaj kakve zube ima. Vidiš?

Kupac:

— Ne, neću da probam, jer hoće da me ugrize. — Govori drugoin čovjeku koji je naišao: — Mi smo se prije pogađali, ja sam već obećal, ali čovjek ne da, ako vi date više, onda...

Drugi kupac:

— A što je ti onda premiš i na sajam, ako joj nisi kupac?

Prvi kupac:

— Ja sam kupac, al' smo se mi pogađali.

Gospodar:

— Date vi 700.000?

Prvi kupac:

— Dajem 650.000, a ako vi date 700.000 onda bum ja dal 750.000.

Drugi kupac:

— Čekaj, ja treba prije da vidim.

Prvi kupac:

— Ja sam videl zube.

Drugi kupac:

— U redu?

Prvi kupac:

— Ali da možda nema kakvu falingu u nogama, ili...?

Drugi kupac:

— Ako možete pregledat, ja sam ju svu spregledal.

Gospodar goni dalje Linđu:

— Linda, gija, ej!

Drugi kupac:

— Sada vi dajte da ne bude mene, da ja ne smetam.

Prvi kupac gospodaru:

— Čekajte malo.

Gospodar:

— Jao, jao, nećeš se prevariti, uzmi ju.

Prvi kupac:

— Ako se prevarim, ti češ onda odgovarati za nju.

Gospodar:

— Hoću.

Prvi kupac:

— Povračaš mi novac?

Gospodar:

— Hoću, hoću. Ej, Linda, kobila, ajde!

(Opća galama)

Gornja Bistra, 1972, izvodili Franjo Škrlin i maškare (seljaci), snimljeno magnetofonski, rkp. INU 858.

17. *Osuda fašnika*

Sudija osudi fašnika, i publika, da se ga sudi zato, za pokaz dečkima da se moraju ženiti, jer da ne sme nijedan u selu ostati stari dečko ko što je ostal Jožek i Barek, ne, jer da će svaki dobiti istu kaznu. Sudac govori:

— Moji dragi Bistrani, dragi moji domaćini, dragi moji dečki neuženje. Eto, došli smo ovde i dopelali našeg starog dečka, koji nije htel da se ženi s našom Barom. Osuđujemo ga, jedno i drugo, da ih spalimo na lomači, zato što se ne pridržavaju zakona ženidbe. A vi dečki ostali, nemojte da dočekate preko dvadeset i nekoliko godina, da bute doživeli što je naš Jožek i Bara. Zato što se nisu, ona udala, a on ni se htio ženiti, pa smo im morali zate suditi. Jožek sam svoja jajca nije mogel nositi, jer je trebalo ih voziti. Eto, dečki dragi, zato je izrečena njemu osuda na ispaljivanje, a iste naše Barice kaj mu nije htela hlače sašiti. Prema tome moramo ih da ih osudimo i da ih se spali i pusti u naš potok Bistru.

Kad smo mi to, kad je osuda izrečena, došel je krvnik da ih spali i baci ih u potok.

Njemu su priskočili odmah ti njegovu pomoćnici, takozvani viražiči mali, da su pomogli jedno i drugo, on nije mogal sam. Krvnik je imal roglje, tak da ga je ubol vilama, a drugi je već potpalil dole, polijal z benzinom i zapalil to. Nakon paljenja bacalo se to sve u potok, a posle toga, kad je ta ceremonija završena, otišlo se u javnu gostionicu te je dalje trajala zabava kroz čitavu noć.

Kazivač: kao br. 5.

18. *Umro je fašnik*

Umro je fašnik — su govorili. Išli su u povorke, vozili na kolima, davali su ljudi vino, kome su došli u dvorište. Išli su z Gornje u Donju Bistru, u Brezje, Išakovec. Pak su bačvu imali na ornica i konj je potezao. U to su ljevali. Ili su ljudi vukli. Ili su imali u sanima. Pa su si kasnije napravili zabavu, pa su se znali i napiti:

— Ti si dobil više, ja manje, kaj zaj..., ja sam bolje vlekul.

Fašnika su skurili, ili su ga bacili u jamu.

Jednom kod općine su zvonili da je umro fašnik. Na kljen su stavili motike. Gore na granje je išao jedan dečko. Kad se mačkarada pokazala,

on je zvonil, da je fašnik umro. Pa su ga dali pokopat. Pa je došla njegova mama, pa se plakala:

— Joj, umro je moj sin!

A onaj zvoni na kljenu. To je bilo odmah iza prvog rata. A običaji su od prije postojali, jer su stari ljudi prenašali na mladež, pak su to delali kad su mogli kupiti kruha kad su došli k sebi.

Brezje, 1970, kazivala Verona Pavalić r. Hajnžek, iz Karivarosa, 93 godine, seljakinja (starica je tiho govorila, pa je njene riječi prenosila njena snaha Jela Pavalić, rođ. 1901, koja ju je bolje razumjela, nemoćnu u postelji), rkp. INU 879.